

Házasság és család

Szerző: CSINK Lóránt

Affiliáció: egyetemi docens, PPKE

Rovat: Alkotmányjog

Rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András

Lezárás dátuma: 2018.09.15

Idézési javaslat: CSINK Lóránt: „Házasság és család” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/hazassag-es-csalad> (2018). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A házasság és a család olyan köznapi fogalmak, amelyeknek a jelentését mindenki érteni véli. Az intézmények tételes jogi elemzése és a joghatások vizsgálata során viszont az derül ki, hogy több olyan kérdés felmerül, amelyben a jogtudomány és a joggyakorlat bizonytalan vagy nem egységes. A házasság és család alkotmányjogi vizsgálata során azt kell elemezni, milyen gyakorlati következménye van annak, hogy ezeket az intézményeket az alkotmány védeni rendeli, mi a házasság és a család fogalma és mi a kapcsolata a két intézménynek. Ennek kapcsán megkerülhetetlen olyan időszerű kérdésekre kitérni, mint hogy megnyitható-e, illetve kötelezően meg kell-e nyitni a házasságot azonos nemű párok számára, továbbá hogy a házassághoz több tekintetben hasonló élettársi kapcsolatot milyen védelemben kell részesíteni.

Tartalomjegyzék

- 1. Házasság és család az alkotmányjogban**
- 2. A házasság fogalmi elemei**
 - 2.1. A házasság mint életközösség
 - 2.2. A házasság mint két személy közössége
 - 2.3. Az azonos neműek házasságának alkotmányos igazolhatósága és az azzal kapcsolatos alkotmányjogi dilemmák
- 3. Házasság és más együttélési formák kapcsolata**
 - 3.1. Élettársi kapcsolat
 - 3.2. Bejegyzett élettársi kapcsolat
- 4. Család**
 - 4.1. A család fogalma
 - 4.2. A család mint a nemzet megmaradásának alapja
 - 4.3. A családi közösség alkotmányos relevanciája
- 5. JEGYZETEK**

1. Házasság és család az alkotmányjogban

[1] A házasság az állami társadalomszervezést megelőző intézmény, mely a jogrendszerekben jogintézményként is kialakult.^[1] A római jog a házasságot férfi és nő kapcsolataként, „egész életre szóló sorsközösségként, isteni és emberi jog szerinti közösségként” írta le.^[2] A házasság intézményének a világi jog mindig is jelentőséget tulajdonított, azonban állami jogintézményként – a szekularizáció hatására – a korai polgári alkotmányokban kikerült az egyház fennhatósága alól.^[3] Mindemellett a házasság egyházi vonatkozásai sem érdektelenek az állami jog számára: több jogrendszer érvényes házasságnak tekinti az egyházi személy előtt tett esküvőt. Egy ilyen megoldás nem sérti az egyház és az állam elválasztásának elvét (@az egyház és az állam viszonya).

[2] A házasság és család belső viszonyait a @családjog szabályozza részletesen, azonban az intézmények védelme az @alkotmányjog terrénuma. Milyen beleszólása van az államnak a házasság és a család intézményébe? A kérdésre kétféle válasz adható: vagy az, hogy a házasság alapvetően szerződés, amit a házasfelek töltenek ki tartalommal, így az államnak háttérbe kell vonulnia. A másik lehetséges válasz, hogy az állam feladata, a házasság és a család intézményének védelmezése az egyén és a társadalom számára.^[4] A házasság és a család ebben a megközelítésben nem (csupán) magánügy, már csak azért sem, mert a magánélet stabilitása alkotmányos érték.^[5] A házasságon és családon keresztül az emberi jogi dokumentumok és a nemzeti alkotmányok végső soron az embert védik, ezeknek az intézményeknek a védelme azt célozza, hogy az egyén a magánéletét stabil életközösségben élhesse. Az a magánszféra körébe tartozó döntés (@magánszférajogok), hogy az egyén a magánéletét házasságban, családban, más életközösségben vagy életközösségen kívül kívánja-e élni. A házasság és család intézményeinek megkülönböztetett állami védelme nem ezt a döntési szabadságot számolja fel, hanem megfelelő alternatívát biztosít.

[3] Erre tekintettel házasságot és a családot a legtöbb alkotmány nevesítetten védi. Az állam ebből eredő objektív intézményvédelmi kötelezettsége azt jelenti, hogy az államnak ezeket az intézményeket más intézményektől megkülönböztetetten fenn kell tartania. Az objektív intézményvédelem továbbá legitim cél lehet alapjogok korlátozására (@az alapjogok korlátozása); nem alkotmányellenes például, ha az állam valamilyen intézményt csak a családra tekintettel biztosít (például törvényben biztosított pótszabadság).

[4] Az Egyesült Államok egyes tagállamaiban (elsőként Louisiana-ban) indult el az intézményvédelemnek egy kiemelt formája: a szövetségi házasság (*covenant marriage*). A házasságok tartóssága és a válások számának visszaszorítása érdekében a szövetségi házasságban a felek – szabad döntésük alapján – kötelezik magukat arra, hogy minden elvárható lépést megtesznek kapcsolatuk megőrzése céljából, továbbá a házasság felbontására csak vétkességi alapon vagy szigorú feltételek mellett kerülhet sor.^[6] Az intézményvédelmet az államok általában elismerik, annak mértéke ugyanakkor eltérő lehet.

2. A házasság fogalmi elemei

2.1. A házasság mint életközösség

[5] A házasság természetes személyek kapcsolata, szociológiai megközelítésben a társadalmat alkotó polgárok legalapvetőbb életközössége.^[7] Ennek az életközösségnek jellemzője, de nem fogalmi eleme a gazdasági közösség is, a gazdasági kapcsolat hiányában (például házassági szerződéssel vagy együttélés nélkül) is alkotmányosan védett a házasság.

[6] Evidencia, hogy házasság a felek szabad akaratából jön létre: mindenki szabadon meghatározhatja, hogy köt-e és hogy kivel köt házasságot. Az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) már korai döntéseiben levezette a házasságkötés szabadságát, és alkotmányosértőnek tartotta,

hogya a rendőrség és a fegyveres erők tagjainak házasságkötését parancsnoki engedélyhez kötik.^[8] Az AB rámutatott, hogy az emberi méltósághoz való jog az „általános személyiségi jog” egyik megfogalmazása, amely magába foglalja az önrendelkezéshez való jogot is, amelynek pedig része a házasságkötés szabadsága.

[7] Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) rögzíti, hogy a házasságkötés szabadsága életkorhoz kötött, a házasságkötési korhatárt az államok maguk határozzák meg.

[8] Nem egyértelmű annak a megítélése, hogy a házasságkötés szabadsága kiterjed-e a házasság felbontásának szabadságára is. Drinóczi és Zeller szerint a házasságkötés szabadsága az újraházasodás szabadságára is kiterjed, így implicite a „válás szabadságára” is.^[9] Más megközelítés szerint a házasság intézménye az, ami alkotmányosan védett, a házasság védelemből pedig nem vezethető le a házasság megszüntetése. Ezért a házasság felbontása csak az önrendelkezési jog alapján lehetséges.^[10] Hasonló álláspontot fogadott el az AB is: a család védelmének állami feladata miatt nem tartotta alkotmányellenesnek, hogy házasság felbontására csak bírói úton kerülhet sor.^[11]

2.2. A házasság mint két személy közössége

[9] A hatályos családjogi szabályok értelmében házasságként csak két személy kapcsolata fogadható el. Alkotmányos keretek között nincs lehetőség a poligámia intézményesítésére; a 75/2007. (X. 19.) AB határozat nem tette lehetővé, hogy népszavazásra bocsássák a többes házasság megengedhetőségét célzó kezdeményezést.^[12] Ezt a tételt a jogirodalom sem vitatta, felmerült ugyanakkor, hogy az azonos neműek házasságának lehetővé tétele a poligámiának is utat nyit.^[13]

2.3. Az azonos neműek házasságának alkotmányos igazolhatósága és az azzal kapcsolatos alkotmányjogi dilemmák

[10] A házasságkötés szabadságának emberi jogként való elismerésének idején – az EJEE szövegezésekor és a XX. századi alkotmányozási hullámban – fel sem merült, hogy azonos neműek kapcsolata házasságként elismerhető lenne. A XXI. század nyugati demokráciáiban azonban egyre több ország teszi lehetővé, hogy azonos nemű párok házasságot kössenek. Az egyértelmű trend ellenére az államok többsége megköveteli a házastársak különeműségét. Ezek közé tartozik Magyarország is: a korábbi Alkotmány szövegszerűen rögzítette, hogy csak férfi és nő köthet házasságot, azonban az AB ezt a döntéseiből levezette.^[14] A hatályos *Alaptörvény* szövegszerűen is rögzíti, hogy házasságot csak férfi és nő köthet, ez azonban a normatartalomban nem jelent változást.^[15] Kérdés tehát, hogy alkotmányos elvekből kényszerítően következik-e az azonos nemű párok házassága elismerése. Ezzel összefüggésben két különböző érvelés hozható fel: az azonos nemű párok házasságának alapjogi igazolása, illetve a társadalmi változásokra való hivatkozás.

[11] Az azonos nemű párok házasságának alapjogi igazolása szempontjából fontos érv, hogy a heteroszexuális és a homoszexuális párok nincsenek azonos helyzetben abból a szempontból, hogy az előbbiek dönthetnek a házasság mellett, az utóbbiak nem.^[16] Ez felveti a diszkrimináció kérdését: önkényes megkülönböztetés-e, hogy csak heteroszexuális párok köthetnek házasságot, homoszexuális párok nem. Ezzel szemben felvethető, a homoszexuális személy számára nem az jelenti a gyakorlati problémát, hogy más feltételekkel köthet házasságot, mint a heteroszexuális, hanem épp a feltételek azonossága miatt nem köthet házasságot (mivel rá ugyanúgy vonatkozik a különeműség követelménye, mint a heteroszexuálisra).

[12] Van létjogosultsága olyan értelmezésnek – bár nem ez az egyetlen legitim értelmezés –, ami szerint szexuális orientáción alapuló közvetett diszkrimináció a házastársak különeműségének megkövetelése. Lényegében ezt az érvet fogadta el az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, kimondva a megkülönböztetés alkotmányellenességét,^[17] ugyanakkor az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB)^[18] ezt az érvelést nem fogadta el.^[19] Az azonos neműek házasságának alapjogi

megközelítéséből a gyakorlatban az következik, hogy a házasfeleknek szabadságuk van arra, hogy a házasság intézményének lényeges tartalmi elemeit saját lelkiismereti meggyőződésükhöz, szabad akaratukhoz igazítsák. Ha ezt elfogadjuk, akkor – az egyenlő méltóság okán – ez nemcsak az azonos nemű párok házassága előtt nyitja meg az utat, hanem más lényeges elemek is szabadon módosíthatóvá válnak. Ebből pedig valóban következhetne a poligámia megengedettsége, vagy az államnak azt is lehetővé kell tennie, hogy a házasfelek bíróság előtt nem felbontható házasságot kössenek, ha lelkiismeretük szerint a házasság nem felbontható.^[20]

[13] Az azonos nemű párok házasságának bevezetése nemcsak alapjogi érvekkel támasztható alá, hanem azzal is, hogy a házasság tartalma a legutóbbi évtizedekben megváltozott, és ezeket a változásokat a jogrendszereknek is el kell ismerniük. Kétségtelen, hogy Európa-szerte egyre nagyobb igény mutatkozik az azonos nemű párok házasságának bevezetésére (ilyen igény a poligámiára nincsen, így a kettő közötti különbségtétel igazolható). Ebben az esetben viszont az azonos nemű párok házasságának elismerése nem jogi döntés, hanem politikai: a népképviselői szervek – az adott társadalom szerkezetének figyelembevételével – dönthetnek arról, hogy az intézményt megnyitják-e azonos nemű párok számára vagy sem. Ebben a megközelítésben viszont a döntés nem bírói szervek, hanem politikai szervek feladata. Ezt támasztja alá a gyakorlat is: Európa valamennyi államában, ahol az azonos neműek házasságát elismerik, parlamenti (és nem bírói) döntés volt a házasság megnyitása az azonos nemű párok számára. Szintén társadalmi és nem alapjogi kérdésként merült ez fel Írországban és Horvátországban, ahol népszavazás döntött az azonos neműek házasságáról; előbbi országban az igenek, utóbbiban a nemek kerültek többségbe. A legtöbb államban az alkotmánybíróság utólag döntött arról, hogy ez a jogalkotói lépés alkotmányos-e (de nem arról, hogy kényszerítően következik-e az alkotmányból). A francia Alkotmánytanács kifejezetten rögzítette, hogy ez a törvényhozó mérlegelési jogköre.^[21]

3. Házasság és más együttélési formák kapcsolata

[14] A házasság intézményének a védelme nem jelent kizárólagosságot, nem következik belőle, hogy a jogrendszer ne ismerhetne el, ne védhetne más életközösségeket is. Sőt, az alkotmánybírósági gyakorlat értelmében erre kifejezetten köteles is: a 14/1995. (III. 13.) AB határozat az élettársi kapcsolat védelmét vezette le az Alkotmányból (függetlenül attól, hogy az élettársak külön- vagy azonos neműek),^[22] a 154/2008. (XII. 17.) AB határozat pedig az azonos nemű párok számára igénybe vehető bejegyzett élettársi kapcsolat lehetőségét az emberi méltósággal hozta összefüggésbe.^[23]

3.1. Élettársi kapcsolat

[15] Az élettársi kapcsolat és a házasság közti alapvető különbség, hogy az előbbi ténykérdés: az élettársi kapcsolat akkor jön létre, ha két személy érzelmi és gazdasági közösségbe és közös háztartásba kerül. A házassággal ellentétben nem a felek nyilatkozata, hanem a közös háztartás kialakításának a ténye (azaz egy reálaktus) hozza létre. Ez a meghatározás tulajdonjogi megközelítésű és a központi eleme a közös háztartás.^[24] Az élettársi kapcsolat népszerűségének fő oka, hogy „mindenféle adminisztráció nélkül létrejön az élettársi viszony és fűződnek hozzá a törvényben meghatározott joghatások. [...] Komoly hátránya viszont, hogy megoldhatatlan bizonyítási problémák merülhetnek fel.”^[25] Ennek leküzdésére lehetőség van az élettársi kapcsolat regisztrálására, ez azonban deklaratív; nem a nyilatkozat keletkezteti a kapcsolatot.

[16] Az élettársi kapcsolat védelmének, valamint a kapcsolathoz fűződő joghatásoknak alkotmányos indoka: „két ember tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az érintettek személyi méltóságának egyenlő figyelembevételére alapján az együtt élő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat jogi elismerésre”.^[26] A házasság intézményének a védelme tehát nem jelent kizárólagosságot, nem következik belőle, hogy a jogrendszer ne ismerhetne el és ne védhetne más életközösségeket is, sőt erre adott esetben köteles is.

[17] Az alkotmányos védelem ugyanakkor csak a házasságot illeti meg, az élettársi kapcsolatot nem. Az objektív intézményvédelmi kötelezettségből az következik, hogy más „konkuráló” intézmény nem védhető jobban vagy azonos szinten. Jogalkotói mérlegelés kérdése, hogy a házassághoz kapcsolódó joghatások közül melyeket terjeszti ki az élettársi kapcsolatra, ha azonban a két intézmény szabályozása teljesen azonos, a védelem elenyészik.

3.2. Bejegyzett élettársi kapcsolat

[18] A magyar jogrendszerben a bejegyzett élettársi kapcsolat közelebb áll a házasság intézményéhez, mint az élettársi kapcsolathoz. A házassággal azonos módon szintén jogkérdés, a bejegyzett élettársak jognyilatkozata hozza létre, a jogalkotó pedig az intézményt a házasság analógiájára szabályozza.

[19] A hazai jogrendszerben az Országgyűlés elsőként 2007-ben alkotott törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatról,^[27] amely mind az azonos nemű, mind a különnemű párok számára lehetővé tette (volna) bejegyzett élettársi kapcsolat létesítését. A bejegyzett élettársi kapcsolatot egy általános utaló szabály segítségével a házasság analógiájára tervezte szabályozni, amely alól csak a névvitelés és az örökbefogadás terén tett különbséget. A 154/2008. (XII. 17.) AB határozat azonban – még a törvény hatályba lépése előtt – megsemmisítette a törvényt arra hivatkozva, hogy különnemű párok esetében ez az intézmény „házassággal konkuráló”.^[28] Ugyanez a döntés kimondta ugyanakkor, hogy az azonos nemű párok esetében az emberi méltóságból következik a párkapcsolat állami elismerése. Ezt követően az Országgyűlés csak azonos nemű párok számára nyitotta meg a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésének lehetőségét.

[20] Az AB-hez hasonlóan az EJB álláspontja szerint is azonos nemű párok regisztrált élettársi kapcsolatát kötelezően el kell ismernie az EJE részes államainak.^[29] Az EU joggyakorlata szerint a házasság és azonos nemű párok regisztrált élettársi kapcsolata között *a magánjogi joghatások* tekintetében nem tehető különbség. A D és Svéd Királyság v. EU tanácsa^[30] ügyben (2001) ugyan az Európai Unió Bírósága még azt mondta ki, hogy a házasság és a regisztrált élettársi kapcsolat nem hasonlítható össze, a Maruko-ügyben^[31] (2008) már rámutatott, hogy a két intézmény – bár nem azonos – összehasonlítható helyzetben van. A Frédéric Hay ügyben^[32] (2013) a bíróság még tovább ment, kimondva, hogy a regisztrált élettársaktól nem tagadhatóak meg azok a juttatások, amelyek a házaspárokat megilletik.^[33]

4. Család

4.1. A család fogalma

[21] A család elsődlegesen nem alkotmányjogi, sőt nem is jogi fogalom. Különböző tudományterületek eltérően közelítik meg azt az emberek közötti, rokoni viszonyon alapuló érzelmi és gazdasági közösséget, amely a társadalom egyik alapja is (->rokonság). Erre tekintettel a családra vonatkozóan egységes definíció nem adható, és így nehezen határozható meg általános jelleggel az is, hogy kik tartoznak egy családhoz. Pár száz évvel ezelőtt a család leginkább a „nagy családot” jelentette, amelybe több generáció is beletartozott, sőt, sokszor a családdal együtt élő más személyeket is beleszámolták. Később a család jellemzően a szülőket és a velük együtt élő gyermekeiket jelentette, az elmúlt évtizedekben pedig az figyelhető meg, hogy a hagyományos családtípus mellett új modellek alakulnak ki (egyszülős család, *patchwork* család, azonos nemű párok stb.).

[22] Érdekes – és minden területen heves vitát kiváltó – kérdés, hogy a hagyományos és nem hagyományos családmotívumok egyformán „jók”-e, azaz egyformán alkalmasak-e arra, hogy a társadalom alapjai legyenek. Különösen, hogy a nemek közötti biológiai különbség milyen hatással bír a társadalmi életre, ideértve a családi életet. Egyes vélemények szerint a férfi és nő

közti különbség nem vagy csak csekély jelentőséggel rendelkezik a családi kapcsolatokban, mások szerint pedig a különböző nemek tipikusan különböző értékeket tudnak megjeleníteni.^[34] A kérdésnek természetesen vallási olvasata is van: a katolikus egyház például egyértelműen a hagyományos családmódel mellett áll (->egyházi házasságjog).^[35] Azonban mindez nem csupán vallási kérdés, hanem a szociológia és a filozófia területe is, így erről a tudomány művelői szabadon állást foglalhatnak. Ilyen esetekben az alkotmányjog legfeljebb levonhat következtetéseket, de a végső szót nem ennek a tudományterületnek kell kimondania.

[23] Az tehát, hogy mi a család, elsősorban szociológiai kérdés. A családtagok egymás közti viszonyait a családjog szabályozza, az alkotmányjog pedig azt, hogy a család mint társadalmi alapintézmény milyen állami védelmet élvez.

[24] Az alkotmányjog egyik vizsgálódási területe, hogy hogyan viszonyul a család fent meghatározott fogalma a házassághoz. A kettő közötti kapcsolatot az *Alaptörvény* rendszertani értelmezése is erősíti, amely – a korábbi Alkotmányhoz hasonlóan – ugyanabban cikkben rendelkezik a két intézményről.^[36] Az ezredforduló előtt megjelenő íráskor rendszerint utalnak arra, hogy a család hagyományosan és/vagy elsődlegesen a házasságon alapul,^[37] a későbbiek legfeljebb „óvatosan” mutatnak rá, hogy a házasság potenciális család.^[38] A két intézmény között összefüggés van, de szükségszerű kapcsolat nincs. A házasság jellemzően családalapításra irányul, statisztikailag is az esetek többségében a felek a házasságkötést követően gyermeket vállalnak, családot alapítanak. Ez a szociológiai körülmény a jog számára is releváns. Ugyanakkor a házasság önmagában is védelemre érdemes, és családról házasságtól függetlenül is lehet beszélni.

[25] A korábbi Alkotmány a család intézményét rendelte védeni, definíciót arra vonatkozóan nem adott. Az AB kezdeti gyakorlata a család fogalmát megszorítóan értelmezte, és csak a vérségi közösségre vonatkoztatta. A 750/B/1990. AB határozat nem tartotta alkotmányellenesnek azt a jogszabályt, amely a mesterséges megtermékenyítési eljárást házassághoz kötötte. Döntésében az AB rámutatott:

[A] mesterséges megtermékenyítéshez nem fűződik olyan emberi vagy állampolgári alapjog, amely bárkit, minden megkülönböztetés nélkül megilletne. [...] A gyermek születésének elősegítése mesterséges vagy művi beavatkozások útján olyan esetekben, amikor a házaspárnak természetes úton nem lehet gyermeke, erősíti a házasság intézményét, és lehetővé teszi a tulajdonképpeni család (gyermekkel bíró házaspárok) létrejöttét.^[39]

[26] Az AB későbbi gyakorlata kibővítette a család fogalmát, és nem a vérségi köteléknek, hanem a tényleges együttélésnek tulajdonított jelentőséget (szociológiai család).^[40] A jogirodalom többségi nézete szerint is a leszűkítő családfogalom (ami csak a házasságon alapuló életközösséget tekinti családnak) az egyenlő bánásmód követelményének problémáját veti fel, mivel kizárja az azonos nemű együttélési formációkat, valamint a különeműek közti, nem házasságon alapuló társkapcsolatokat.^[41]

[27] Ezzel ellentétesen 2010-ben az új alkotmányt előkészítő bizottság által kidolgozott koncepció szövege csak a házasságon alapuló családot rendelte védeni.^[42] A koncepcióval szemben az Alaptörvény 2012. január 1-jén hatályba lépő szövege nem teremtett szövegszerű kapcsolatot a házasság és a család között, a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját rendelte védeni.^[43] Ebben az alkotmányos környezetben a családjogi törvény a családot úgy definiálta mint természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító kapcsolatrendszerét, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága, vagy egyenes ági rokoni kapcsolat vagy családbafoogadó gyámság. Ezt a fogalommeghatározást a 43/2012. (XII. 20.) AB határozat megsemmisítette, arra hivatkozva, hogy az alkotmányos védelem nem csupán a házasságon alapuló, hanem a szociológiai értelemben vett családra is vonatkozik.^[44] Az AB döntésében a

szociológiai család fogalmát adottnak tekintette, ugyanakkor azt nem határozta meg.^[45] Rögzítette továbbá, hogy kiemelhető és mintául állítható egy életközösségi forma, azonban a többi együttélési formának is azonos szintű védelmet kell garantálni (Indokolás [43]). Az AB döntést követően az *Alaptörvény* negyedik módosítása (2013. március 25.) az *Alaptörvény* szövegébe emelte, hogy a család alapja a házasság és a szülő-gyermek viszony. Ezt a fogalmat az AB későbbi döntéseiben már nem értelmezte.

[28] Nem ad egyértelmű meghatározást az EJE sem, a család definícióját az EJE esetéről-esetre vizsgálja, szempont a törvény alapján keletkező viszony (mint amilyen a házasság), a vér szerinti kapcsolat foka, valamint a tényleges együttélés és az anyagi függőség ténye.^[46]

[29] A fogalom meghatározás során a jogirodalom jelentős része Drinóczi és Zeller meghatározásához nyúl vissza, ami szerint a család olyan szabad akaratlan alapuló életközösség, amelynek legalább két tagja van, akiket tényleges kapcsolat, kötődés és függőségi helyzet tart össze, és amely viszonyrendszerben mindegyik félnek meghatározott jogai és – a gyermekeket kivéve – egyben kötelezettségei vannak.^[47] Ebből kiténik, hogy a család nem csupán érzelmi, hanem – a házassággal ellentétben – szükségszerűen gazdasági közösség is. A gazdasági közösség szükségszerűségéből két következtetést lehet levonni: (1) önmagában a házasság csak akkor család, ha fennáll a gazdasági életközösség, (2) mindenki egyidejűleg csak egy családnak lehet a tagja, hiszen (teljes) gazdasági közösség egyszerre két különböző személycsoporttal nem vállalható.

4.2. A család mint a nemzet megmaradásának alapja

[30] Az *Alaptörvény* szóhasználata szerint a család mint a nemzet megmaradásának alapja védett.^[48] Ebből logikailag az a következtetés vonható le, hogy a család alkotmányos védelmét demográfiai szempontok indokolják. „Úgy tűnik, hogy a [...] megfogalmazás alapvetően a gyermekes családokat tartja szem előtt, azaz nem önértéknek tekinti a családot, hanem reprodukciós értékét hangsúlyozza”.^[49] A demográfiai mutatók javítása, a népszaporulat alkotmányos cél. Ezért nem alkotmányellenes olyan családtámogatási rendszer kialakítása, amely a gyermekvállaláshoz (és nem csupán a gyermek neveléshez) kedvezményeket, előnyöket kapcsol. Hasonlóan a kormányzat akár jogi, akár nem jogi eszközökkel bátoríthatja a (leendő) szülőket gyermek(ek) vállalására.

[31] A család alkotmányos védelme – az *Alaptörvény* szellemiségéből és rendszeréből következően – nem merül ki a gyermekvállalás támogatásában. A család önmagában is érték, az alkotmányos védelem nem irányulhat pusztán a nemzet megmaradására. (Az ezzel ellentétes szövegszerű értelmezésből az következne, hogy az *Alaptörvény* a Magyarországon élő külföldi családot nem védi).

[32] Az alkotmány-konform értelmezés tehát az, hogy a nemzet megmaradása a család védelmének egyik célja, de nem kizárólagos és nem is elsődleges célja.

4.3. A családi közösség alkotmányos relevanciája

[33] A család természetes életközösség, amelynek tagjait olyan erkölcsi alapú jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik, amelyeket az alkotmány is elismer.

[34] Ezek közé tartozik a kiskorú gyermekek joga a testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez (a gyermekek jogai), amit elsődlegesen a szülő (ideértve a gyámot és a nevelőszülőt is) jogosult és köteles biztosítani. Az ENSZ gyermekjogi egyezménye is úgy tekint a családra, mint amely a gyermekjogok érvényesülését biztosítani tudja. A 7. számú átfogó kommentár szerint

az Egyezmény elfogadja, hogy a »család« jelenthet egy sor olyan formát és megoldást, amely biztosítja a gyermek gondozását, védelmét, fejlődését. Ez lehet a nukleáris család, de lehet más, hagyományos vagy modern közösségi alapú egység

is, amennyiben az a gyermek legfőbb érdekének megfelel.

[35] A gyermeki jogokhoz és a családhoz kapcsolódik a szülő joga a gyermeknek adandó nevelés megválasztásához is. Ez a rendelkezés szorosan összefügg a család intézményének védelmével; az állam elismeri, hogy a gyermekek nevelésének nem egyetlen helyes módja létezik, nem jelölhet ki egyetlen nevelési módszert, hanem a kiválasztást a szülőre kell bízni. Ha ugyanis egyetlen helyes nevelési mód lenne, nem biztosíthatna választási szabadságot az *Alaptörvény* a szülőnek. A szülő nevelési szabadsága csak szélsőséges esetben, a gyermek védelme érdekében korlátozható.

[36] A családi kapcsolat tartási kötelezettséget alapoz meg. Az AB rámutatott, hogy

a tartásra vonatkozó törvényi rendelkezések mindaddig alkotmányosak, amíg a tartásra kötelezettek, elsősorban a szülők jogai a gyermek érdekében nyernek korlátozást, helyesebben alkotmányos kötelezettségük megvalósulását biztosítják.^[50]

[37] A családi kapcsolatoknak a gazdasági alkotmány is jelentőséget tulajdonít. A magyar jogrendszerben az objektív intézményvédelem alkotmányi szinten rögzített eszköze a családi adókedvezmény: az *Alaptörvény* XXX. cikk (2) bekezdése szerint a közös szükségletek fedezéséhez való hozzájárulás mértékét a gyermeket nevelők esetében a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételével kell megállapítani.^[51]

5. JEGYZETEK

[1] Kritikai észrevételeiért köszönettel tartozom Somody Bernadette-nek.

[2] Modestianus definícióját idézi BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér: *Római jog*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1974, 153.

[3] FICERÉNÉ SIRKÓ Alexandra: „A házassági családi viszonyokból eredő jogok és kötelességek alkotmányos szabályozása” *Magyar Jog* 1995. 474.

[4] BOJNÁR Katinka: „A házasság és család alkotmányos védelme, különös tekintettel a regisztrált élettársi kapcsolatra” in SOLTÉSZ István (szerk.): *Parlamenti ösztöndíjasok 2007/2008*, Budapest, Parlamenti Módszertani Iroda, 2009, 72.

[5] SCHANDA Balázs: „Élet és értékek az új Alaptörvényben” in CSEHI Zoltán et al. (szerk.): *(L)ex Cathedra et Praxis, Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*, Budapest, Xenia, 2014, 512.

[6] SCHANDA Balázs – MOLNÁR Sarolta: „A házasság védelme és a családjog – Egy amerikai kísérlet tanulságai” *Családi Jog* 2012/1, 29.

[7] 4/1990. (III. 4.) AB határozat, ABH 1990, 28, 29.

[8] 22/1992. (IV. 10.) AB határozat, ABH 1992, 122.; 23/1993. (IV. 15.) AB határozat, ABH 1993, 438.

- [9] DRINÓCZI Tímea – ZELLER Judit: „A házasság és a család – alkotmányjogi értelemben” *Acta Humana* 2005/4, 76.
- [10] CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs: „15. § [Házasság és család]” in JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*, Budapest, Századvég, 2009, 498.
- [11] 995/B/1990. *AB határozat*, ABH 1993, 515.
- [12] 75/2007. (X. 19.) *AB határozat*, ABH 2007, 731.
- [13] TÓTH Mónika: „Melegházasság? Akkor vezessük be a poligámiát is!” *Ars Boni* 2015/2, 38.
- [14] 14/1995. (III. 13.) *AB határozat*, ABH 1995, 82.; 65/2007. (X. 18.) *AB határozat*, ABH 2007, 726. Az 1995-ös döntésében az AB a vérségi család fogalmából indult ki: „a házasság intézményét az állam arra tekintettel is részesíti alkotmányos védelemben, hogy elősegítse a házastársak számára a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását”. A későbbi döntésekben az AB a család fogalmán a szociológiai családot (is) értette, ennek ellenére a 2007-es döntésében a korábbi döntést megerősítette.
- [15] Lóránt CSINK: *Human Rights in the Sense of the New Basic Law*, Budapest, ELTE, 2012, 110.
- [16] Uitz Renáta: „Melegházasságon innen és túl. A meleg párok esete a köztársasággal” *Fundamentum* 2005/2, 76–77.
- [17] *Obergefell v. Hodges*, 576 U.S. 2015
- [18] *Schalk and Kopf v. Austria*, Judgment of 22 June 2010, no. 30141/04.
- [19] Azt, hogy a kérdés mennyire nehezen megítélhető, jól jelzi, hogy mind az amerikai Legfelsőbb Bíróság, mind az EJEB döntése egy szavazattöbbséggel került elfogadásra – ellenkező előjellel.
- [20] Ez utóbbira tett javaslatot Henri Mazeaud 1945-ben Franciaországban, azonban a javaslatból nem lett törvény. SCHANDA–MOLNÁR (6. j.) 28.
- [21] Francia Alkotmánytanács, Decision no. 2013-669 DC, 2013. május 17.
- [22] 14/1995. (III. 13.) *AB határozat*.
- [23] 154/2008. (XII. 17.) *AB határozat*, ABH 2008, 1203.
- [24] Balázs SCHANDA – Szabolcs Anzelm SZUROMI: „The Legal Situation of Matrimony and Family in Hungary” *Anuario de Derecho Eclesiástico del Estado* 2006, 550.
- [25] KÁRPÁTI József: „A regisztrált élettársi kapcsolat az új Ptk. koncepciójában” *Fundamentum* 2005/2, 86.
- [26] 14/1995. (III. 13.) *AB határozat*, ABH 1995, 82, 84–85.
- [27] *A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2007. évi CLXXXIV. törvény*.
- [28] 154/2008. (XII. 17.) *AB határozat*, ABH 2008, 1203. Az érvelés kritikáját lásd JAKAB András: „Az Alkotmánybíróság első határozata a bejegyzett élettársi kapcsolatról” *Jogesetek Magyarázata* 2010/2, 9.
- [29] *Oliari and Others v. Italy*, Judgment of 21 July 2015, nos 18766/11 and 36030/11.
- [30] *Council of the European Union v. Kingdom Sweden*, C:2001:304, C-125/99.
- [31] *Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*, C:2008:179, C-267/06.
- [32] *Frédéric Hay v. Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, C:2013:823, C-267/12.
- [33] Az EUB gyakorlatának változását lásd WOPERA Zsuzsa: „Alapjogi hatások az Európai Unió családjogi jogalkotására és a tagállami szabályozásokra” *Magyar Jog* 2014/7–8, 391–392.

- [34] Lásd például Kyle D. PRUETT: *Fatherneed: Why Father Care is As Essential As Mother Care for Your Child*, Free Press, 1999; William POLLOCK: *Real Boys: Rescuing Out Sons from the Myths of Boyhood*, New York: Henry Holt and Company, 1998; John ATTARIAN: „Let Boys Be Boys – Exploding Feminist Dogma” *The World and I*. 1 October 2000.
- [35] Lásd Ferenc pápa álláspontját.
- [36] Ugyanakkor az EJEE két különböző cikkben rendelkezik a házasságkötéshez való jogról (12. cikk) és a családalapítás szabadságáról (8. cikk).
- [37] Például FICERÉNÉ SIRKÓ (3. j.) 478; BRAGYOVA András: *Az új alkotmány egy koncepciója*, Budapest, KJK – MTA JTI, 1995, 69.
- [38] CSINK–SCHANDA (10. j.) 496.
- [39] 750/B/1990. *AB határozat*, ABH 1991, 728.
- [40] 57/1991. (XI. 8.) *AB határozat*, ABH 1991, 272.; 1097/B/1993. *AB határozat*, ABH 1996, 456.
- [41] LÁPOSSY Attila – SZAJBÉLY Katalin – SZABÓ-TASI Katalin: „A család(fogalom) és más alapjogok” *Családi Jog* 2013/1, 2.
- [42] Lásd a Országgyűlés Alkotmányelőkészítő eseti bizottságának honlapját.
- [43] VARGA Zs. András: „A házasságra és a családra vonatkozó rendelkezések változása az alkotmányozás során” *Iustum Aequum Salutare* 2012/2, 119.
- [44] 43/2012. (XII. 20.) *AB határozat*, ABH 2012, 296.
- [45] BOJNÁR Katinka: „Az Alkotmánybíróság határozata a család fogalmáról” *Jogesetek Magyarázata* 2013/1, 24–25.
- [46] BOJNÁR (45. j.) 25.
- [47] DRINÓCZI–ZELLER (9. j.) 80.
- [48] Hasonló megfogalmazást tartalmazott korábban a weimari alkotmány 119. §-a.
- [49] SCHANDA (5. j.) 511.
- [50] 995/B/1990. *AB határozat*, ABH 1993, 515, 525.
- [51] Megemlítendő, hogy e rendelkezés érvényesülésének garanciája gyengébb, tekintettel arra, hogy az AB nem vizsgálhat pénzügyi tárgyú jogszabályokat. KLICSU László: „Családi adópolitika az új Alaptörvény fényében” *Iustum Aequum Salutare* 2012/2, 75.